

תקציר

שימוש בשפה מטפורית הינו שכיח בחיי היומיום. רמת ההבנה המטפורית משקפת את הרמה הקוגניטיבית של האדם ויכולת הסקתו המופשטת. מחקרים שנערכו בהבנה מטפורית בקרב בעלי מוגבלות שכלית התמקדו בעיקרם במדידת רמת ההבנה המטפורית בקרב בעלי תסמונת ויליאמס. המחקר הנוכחי הינו הראשון לבדוק את השפעתן של שתי תוכניות התערבות ברמות עיבוד מידע שונות על יכולת הבנת מטפורות ויזואליות ומילוליות בקרב שתי אטיולוגיות: 53 נבדקים בעלי מוגבלות שכלית ללא אטיולוגיה ספציפית (ל.א.ס.) ו- 50 נבדקים בעלי תסמונת דאון (ת.ד.) בשתי קבוצות גיל: מתבגרים (CA=15-22) ומבוגרים (CA=25+). ההתערבות האחת, כללה עיבוד עמוק של קשר מטפורי בין צמדי תמונות. ההתערבות השנייה, כללה הליך עיבוד שטחי באמצעות שינון. מבחן המטפורות הוויזואליות – MTT- Metaphoric Triads Task (Kogan, Connor, Gross, & Fava, 1980) שימש ככלי שעליו בוצעו ההתערבויות.

תיאוריית כושר ההשתנות הקוגניטיבית – מבנית (SCM - Structural Cognitive Modifiability) ותיאוריית הלמידה המתוכנת טוענות כי תיווך מסייע בהקניית יכולות קוגניטיביות בקרב בעלי מוגבלות שכלית (Feuerstein, 2003; Feuerstein & Rand, 1974; Feuerstein, Rand, & Hoffman, 1979; Rand, Feuerstein, Tannenbaum, Jensen, & Hoffman, 1977). שיערנו כי תתקיים עליה ביכולת ההבנה המטפורית כתוצאה מההתערבויות השונות. בדומה להשערתנו, נמצאה עלייה בהישגים לאחר ההתערבות בקרב שתי קבוצות ההתערבות. בנוסף, נמצא שיפור רב יותר כתוצאה מהליך העיבוד העמוק בהשוואה לשטחי. שיפור זה התבטא ביכולת הבנה מטפורית, יכולת למידה ויכולת הכללה גבוהה יותר בקרב נבדקים מקבוצת העיבוד העמוק. ממצאים אלו נמצאו בשתי קבוצות האטיולוגיה והגיל. הממצאים מראים כי עיבוד מעמיק יותר, המרובה בשלבים ובמניפולציות על מידע, מוביל לאכסון עמוק ומותיר עקבות חזקות יותר בויכרון של המידע גם באוכלוסייה בעלת מוגבלות שכלית (Lifshitz, Weiss, Tzuriel, & Tzemach, 2011).

במחקר הנוכחי נבדק בנוסף האם קיימים הבדלים במידת ההבנה, הלמידה וההכללה של שפה מטפורית מילולית ויזואלית בין שתי קבוצות האטיולוגיה. נמצאו ממצאים מעורבים. נמצא כי נבדקים משתי קבוצות האטיולוגיה המשותיים לקבוצת העיבוד העמוק אינם שונים במידת ההבנה והלמידה. בנוסף, בהשוואה בין שתי קבוצות האטיולוגיה של העיבוד השטחי, נמצא כי יכולת הלמידה בקרב נבדקים בעלי ת.ד. גבוהה בהשוואה לנבדקים בעלי מוגבלות שכלית ל.א.ס. עם זאת, מידת ההכללה ומידת ההבנה של מטפורות מילוליות שחוקות נמצאה גבוהה יותר בקרב בעלי מוגבלות שכלית ל.א.ס. בהשוואה לבעלי ת.ד..

מעבר לכך, המחקר בדק האם קיימים הבדלים בין קבוצות הגיל השונות במידת ההבנה, הלמידה וההכללה של שפה מטפורית מילולית ויזואלית. השערנו כי מבוגרים משתי קבוצות האטיולוגיה יפיקו תועלת מתוכניות ההתערבות

במידה שווה למתבגרים אוששה. נמצא כי מבוגרים בעלי יכולות הבנה ולמידה זהות למתבגרים. ממצאים אלו הולמים את תיאוריית ה"גיל המפצה" (CAT – Compensatory Age Theory), הטוענת כי הבשלות וניסיון החיים של מבוגרים בעלי מוגבלות שכלית מאפשרת להם לקלוט חומר ביעילות דומה ואף רבה יותר מאשר מתבגרים (Lifshitz, in press) לעומת זאת, יכולת ההכללה בקרב מתבגרים המשתייכים לקבוצת עיבוד המידע העמוק נמצאה גבוהה יותר בהשוואה ליכולת זו בקרב מבוגרים.

לבסוף, בדקנו את התרומה שיש ליכולות השפתיות, הניהוליות והאנלוגיות על מידת ההבנה, הלמידה וההכללה של מטפורות מילוליות וויזואליות. ממצאי המחקר מראים כי קיימת השפעה חיובית של יכולות קוגניטיביות אלו על יכולת ההבנה, הלמידה וההכללה. השפעה זו שונה בין קבוצות האטולוגיה השונות עקב הפרופיל הקוגניטיבי השונה המאפיין כל אחת מהן.

לסיכום, ממצאי המחקר הנוכחי מובילים למסקנה כי בעלי מוגבלות שכלית משתי קבוצות האטולוגיה והגיל מסוגלים לשפר הישגיהם אף במטלות הדורשות יכולות חשיבה פלואידיות, המערבות חשיבה מופשטת והליכי הסקה מסדר גבוה. מעבר לכך, בקרב בעלי מוגבלות שכלית בגיל שכלי וברמה קוגניטיבית נמוכה קיים מרחב גדול יותר לשיפור יכולת הלמידה וההשתנות בהשוואה לבעלי גיל שכלי ורמה קוגניטיבית גבוהה.